

co", *Venezia e l'Oriente* (Firenze 1987, s. 339-352) adlı makalesiyle altya ulaşmış olup Pîrî Reis'le ilgili makale ve incelemeleri Venedik Üniversitesi tarafından bir kitap halinde neşredilmiştir (*L'Italia nel Kitab-ı Bahriye di Piri Reis*, Venezia 1990). İlim tarihi üzerinde de çalışan Bausani astronomi, astroloji ve İhvânü's-safâ ve hullânü'l-vefâ (Ies Freres de la joie) konularını da işledi.

Roma Üniversitesi Bausani için bir armağan hazırlamışsa da henüz yayımlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. M. Piemontesi, "Cinquant'anni di pre-
sianologia", *Gli studi sul Vicino Oriente in Ita-
lia dal 1921 al 1970. L'Oriente Islamico*, Roma
1971, II, 350-352 ve gönderme yapılan notlar;
*Biografie e Bibliografie degli Accademici
Lincei* (nşr. Accademia Nazionale die Lincei),
Roma 1976, s. 719-722; Necib el-Akiki, *el-Müs-
teşrikün*, Kahire 1980, I, 456 vd.; A. Ventura,
"Bibliografia degli Scritti di Alessandro
Bausani", *La Bisaccia dello Sheikh Omaggio
ad Alessandro Bausani islamista nel sessan-
tesimo compleanno*, Venezia 1981, s. 7-16;
Haşmet Muayyed, "Alessandro Bâusani", *Râh-
nümâ-yi Kitâb*, VI, Tahran 1342 hş./1963, s.
504-514, 647-660; Alberto Ventura, "Ales-
sandro Bausani Islamista (1921-1988) Ricor-
do nel primo anniversario della Morte", *Is-
lam Storia e Civiltà*, sy. 26 (1989), s. 5-7.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

BÂVENDİLER

(آل باوند)

Taberistan'da hüküm süren
İran asıllı bir hânedan
(665-1349).

Hânedanın adı, Sâsânî Hükümdarı Ku-
bâd'ın torunu Şâpûr'un oğlu Bâv'dan gel-
mektedir. Merkezleri Şehriyârkûh'ta Fir-
rîm olmakla birlikte asıl Hazar denizinin
güneyindeki ovalarda hüküm sürdüler.
Bazı Bâvendî hükümdarları "ispehbed"
veya "melikü'l-cibâl" unvanı ile de anıl-
mışlardır. Bâvendîler başlıca üç kola ayrı-
lmıştır:

1. Keyûsiyye. Bâvendîler'in bu kolu adı-
nı, Bâv'ın babası ve Sâsânî Hükümdarı
Enûşîrvân'ın kardeşi olan Keyûs'tan almış-
tır. Bâv bazı savaşlarda yararlılıklar
gösterdiyse de son Sâsânî Hükümdarı III.
Yezdicerd'in ölümünden (30/651) son-
ra bir âteşkedede inzivâya çekildi. An-
cak Taberistan (XI. yüzyıldan itibaren Mâ-
zenderan) halkı onu kendilerine hüküm-
dar seçti. Böylece Bâvendîler hânedanı
kurulmuş oldu. Daha sonra Taberis-
tan'da hüküm süren Kârinîler'in son hü-

kümdarı Mâzyâr b. Kârin, Bâvendiler'-
den Şehriyâr b. Şervîn ve kendi amcası
tarafından hükümdarlıktan uzaklaştırıldı.
Bu olay üzerine Mâzyâr, Abbâsî Halifesi
Me'mûn'un sarayına giderek Müslümanlığı
kabul etti. Böylece halifenin
güvenini kazandı ve 207 (822-23) yılında
vali Mûsâ b. Hafs ile Taberistan'a dön-
dü. Mâzyâr 210'da (825-26) Mûsâ ile
birleşti ve Bâvendî Şâpûr b. Şehriyâr'ın
hâkimiyetindeki bölgeleri ele geçirecek
onu öldürttü. Firîm ve öteki şehirlerde
camiler inşa ettirdi. Daha sonra Halife
Me'mûn bütün Taberistan'ın idaresini
Mâzyâr'a verdi. Mâzyâr'dan sonra Tabe-
ristan yirmi yıldan fazla Tâhîrîler'in ida-
resinde kaldı.

842 yılında Bâvendî Hükümdarı Kârin
b. Şehriyâr Müslümanlığı kabul etti ve
Ebû'l-mülük künyesini aldı. Kârin savaş-
larda Tâhîrîler'e yardımcı olduğu için hiz-
metlerine karşılık yeniden Şervîn dağla-
rının hâkimi olarak tayin edildi. Bu sa-
yede İslâmiyet Taberistan'ın yerli halkı
arasında hızla yayıldı. Daha sonra Kârin
ile torunu ve halefi Rüstem Taberistan'-
daki Ali evlâdına karşı devamlı muha-
lefet ettiler. Sonuçta Rüstem, Alevî'leri
destekleyen Râfi' b. Herseme tarafın-
dan hapsedirildi ve işkenceyle öldürüldü
(895). Yerine geçen oğlu II. Şervîn baş-
langıçta Hasan b. Ali el-Utrûş'a karşı çık-
tıysa da daha sonra ona tâbi olmak zo-
runda kaldı.

Büveyhî Hükümdarı Rûknüddeve Tab-
beristan'ı zaptettiği zaman (336/947-48)
II. Şehriyâr onun hâkimiyetini tanıdı. Şeh-
riyâr daha sonra belki de Büveyhîler'in
desteğini sağlamış olan kardeşi II. Rüs-
tem tarafından Şehriyârkûh'tan uzak-

Bâvendîler'den
Rüstem
b. Şervîn
adına
354 (965)
yılında
Firîm'de
basılmış
gümüş
sikke
(İstanbul
Arkeoloji
Müzesi,
Teşhir,
nr. 1041)

laştırılınca büyük bir ihtimalle buradan
Sâmânîler'in yanına gitti. Nitekim 968'-
de Taberistan'ı zaptetmek isteyen Sâ-
mânîler'in Cürçân'daki ordusunda onun
da bulunduğu zikredilir. Ancak bu sıra-
da Büveyhîler'in hâkimiyetindeki Firîm
şehirine II. Rüstem'in hâkim olduğu, ken-
di adına bastırılmış sikkelerden anlaşıl-
maktadır. Bu hânedandan İspehbed III.
Şehriyâr ise daha önce müttefiki oldu-
ğu Ziyârîler'den Kâbüs b. Veşmgîr'e kar-
şı isyan etmiş, fakat yakalanarak öldü-
rülmüştür (1006). Öte yandan III. Rüstem
bölgedeki üstünlük mücadelelerine ka-
rşarak Ali b. İmrân'ın teşvikiyle Kâkûyî-
ler'den Alâüddeve Muhammed'e karşı
oluşturulan ittifaka katıldı. Ancak Alâ-
üddeve Muhammed Nihâvend Savaşı'n-
da büyük bir zafer kazanarak düşmanı
III. Rüstem'i esir alıp hapsetti. III. Rüs-
tem ertesi yıl ölünce (Receb 419/Ağustos
1028) Bâvendîler'in bu kolu gücünü kay-
bettirildi. Bu arada hânedanın son zaman-
larında dağlık bölgelerde hüküm sür-
düğü kabul edilen Muhammed b. Ven-
derî'n adlı bir ispehbedden de bahse-
dilmektedir. Bir rivayete göre bu kol,
muhtemelen Hazar denizi sahillerinin
Selçuklular tarafından istilâ edildiği ta-
rihe kadar dağlık bölgelerde varlıklarını
sürdürmüşlerdir. Bu bakımdan hâne-
danın bu koluna mensup son hüküm-
darların hükümdarlık tarihlerini tesbit
güçleşmektedir.

Merzûbânnâme adlı Farsça eserin mü-
ellifi olarak kabul edilen Merzûbân b.
Rüstem'in (II. Rüstem) Firîm'de hüküm
sürdüğü ve Büveyhîler'den Fahrüdde-
ve'ye tâbi olduğu anlaşılmaktadır. Mer-
zûbân'ın kız kardeşi Seyyide de Fahrüdde-
ve'nin karısı idi. Bu kola mensup olan
Bâvendîler tarafından yaptırılan mimari
eserler arasında, Muhammed b. Ven-
derî'nin 1021'de inşa ettirdiği Mîl-i Râd-
kân adlı türbe meşhurdur.

2. İspehbediyye. Bâvendîler'in bu kolu,
Sârî merkez olmak üzere Taberistan, Gî-
lân, Rey ve Kûmis'te hüküm sürdü. Zeki
bir kimse olan ilk hükümdar Hüsâmüd-
devle Şehriyâr b. Kârin, Sultan Melikşah
(1072-1092) ile iyi geçinerek Selçuklu tâ-
biyetini kabul etti. Fakat daha sonra Sul-
tan Muhammed Tapar'ın (1105-1118) Bâ-
tınîler'e karşı iş birliği teklifini reddetti.
Bunun üzerine sultan onu cezalandır-
mak için üzerine Emir Sungur-ı Buhârî
idaresinde 5000 kişilik bir kuvvet sev-
ketti. Ancak Hüsâmüddeve Selçuklu or-
dusunu yendi. Sultan Muhammed Tapar

bu defa barış yolunu tercih etti ve Hüsâmüddeve'nin oğlu Alâüddeve'yi Selçuklu sarayına göndermek zorunda kaldı. Hüsâmüddeve'nin büyük oğlu Necmüddeve de Sultan Muhammed Tapar'ın kız kardeşiyle evlendi. Hüsâmüddeve'nin son yıllarında oğulları Necmüddeve ile Alâüddeve arasında iktidar mücadelesi başladı. Bu mücadeleyi kazanan Necmüddeve'den sonra başa geçen Şemsülmülk Rüstem'in saltanatı kısa sürdü. Bâvendîler tahtına bundan sonra Alâüddeve Ali geçti. Alâüddeve, Irak Selçuklu Sultanı Mahmüd b. Muhammed Tapar'ın ölümünden (1131) sonra Selçuklu şehzadeleri arasındaki mücadelelere karıştı. Sultan Sencer'in II. Tuğrul'u tahta çıkarmak için Mesud ile yaptığı Dinever Savaşı'na Bâvendî kuvvetleri de iştirak etti (1132). Sultan II. Tuğrul, Mesud ile yaptığı savaşlardan birinde mağlup olunca Alâüddeve'ye sığındı; daha sonra ise Alâüddeve'nin desteğiyle Mesud'u mağlup ederek Cibâl bölgesine hâkim oldu. Öte yandan Alâüddeve Alamut'taki Bâtınîler'le de mücadele etti. Fakat yetmiş beş yaşında iken oğlu Nusretüddin Şah Gazi Rüstem'in baskısı ile tahttan çekilmek zorunda kaldı. Şah Gazi Rüstem, Büyük Selçuklu Devleti'nin çökme-ye başlaması üzerine Kuzey İran siyasetinin önde gelen şahsiyetlerinden biri olmuş ve bağımsız bir siyaset takip ederek topraklarını genişletmeye başlamıştır. Nitekim Sultan Sencer'in Oğuzlar'a esir düşmesi, Selçuklu hânedan ve ordu mensuplarından bazılarının Bâvendîler ülkesine sığınmalarına sebep oldu. Şah Gazi Rüstem bundan sonra Selçuklu taht mücadelelerinde faal rol oynadı.

Bir taraftan da Alamut İsmâîlileri üzerine seferler tertipledi. 1157'de Alamut'u tahrip ederek Cürcân ve Kümis'i ele geçirdi, kuvvet ve kudretini Mugan'a kadar yaydı.

Şah Gazi'nin ölümünden sonra yerine ikinci oğlu Alâüddeve Hasan geçti. Onun ilk işi kardeşini öldürtmek oldu. Daha sonra Türk ve İranlı atlılardan yeni birlikler kurdu. Bu sırada Irak Selçuklu tahtına Atabeg İldeniz'in desteğiyle Arslanşah çıkmıştı. Alâüddeve, Rey Valisi İnanç Sungur ile Arslanşah arasındaki mücadeleye katıldı. İnanç Bey'in ölümünden sonra ise Atabeg İldeniz onu destekleyen Bâvendîler'den Larecan'ı istedi ve Fîrûzkûh'u kuşattıysa da başarılı olamadı.

1173'te Hârizmşahlar arasındaki taht mücadelesini kaybeden Terken Hatun ile oğlu Sultanshah Mahmud, Horasan hâkimi Müeyyed Ay-Aba'ya sığınmışlardı. Daha sonra Müeyyed Ay-Aba ile Sultanshah birleşerek Taberistan'ı istilâ ettiler, Temîşe ve Sârf şehirlerini yağmaladılar. Alâüddeve bu Horasan ordusunu dağılık bölgede mağlup etmeye muvaffak oldu. Bu sebeple Ay - Aba süratle oradan ayrıldı. Alâüddeve buna karşılık Horasan'ı tahrip etmek için bir ordu gönderdiyse de içki yüzünden çevresindeki kötü davranınca **gulâm***ları tarafından öldürüldü (1173).

Alâüddeve Hasan'dan sonra yerine oğlu Hüsâmüddeve Erdeşir geçti. Hüsâmüddeve Erdeşir devrinde özellikle Hârizmşahlar'la iyi münasebetler kuruldu. Hatta iki taraf arasında evlilik yoluyla akrabalık tesisi kararlaştırıldı. Bu sırada Oğuzlar'dan Kirman'a yerleşen Melik

Dînar, Mâzenderan sınırına gelerek çevreyi yağmalamaya başladı. Hüsâmüddeve bu durumda Hârizmşah Tekiş'ten yardım istedi. Tekiş yardım için harekete geçtiyse de bu şekildeki hareketlerin tekrarlanmaması için Hüsâmüddeve'den Cürcân'ı istedi. Daha sonra da buraya bir kale yaptırdı. Bu arada iki taraf arasında akrabalık da gerçekleşti ve Tekiş'in kızı Şah Hatun ile Hüsâmüddeve evlendi. Ayrıca Hüsâmüddeve, Tekiş'e Mengli ile mücadelesinde 2000 kişilik yardımcı kuvvet gönderdi. Böylece Bâvendîler Hârizmşahlar'a tâbi bir duruma geldiler. Bu devrede Selâhaddîn-i Eyyübî ve Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh da Hüsâmüddeve ile dostluk kurdular. Ayrıca Atabeg Kızılarslan'ın baskısından kurtulmak isteyen Irak Selçuklu Sultanı III. Tuğrul da Taberistan'a kaçarak Hüsâmüddeve Erdeşir'in misafiri oldu (1187), ancak ondan beklediğini bulamayarak oradan ayrıldı.

Bir süre sonra Hüsâmüddeve Erdeşir'in düşmanları Tekiş'e iltica ederek iki hükümdar arasındaki dostluğu bozdular. Sultan Tekiş Taberistan içlerine akınlar yaptırdı ve Hüsâmüddeve'den Bistam ve Damgan vilâyetlerinin kendisine bırakılmasını istedi. Böylece bu yerler Hârizmşahlar'ın hâkimiyeti altına girdi. Hüsâmüddeve ise Sultan III. Tuğrul ve Sultanshah ile bir anlaşma yaptı ve bu anlaşmadan sonra Cürcân'a akın yaparak bölgeyi yağmaladı. Sultanshah ise Horasan'dan hareket etmeden öldü (1193). Kısa bir süre sonra III. Tuğrul da Hârizmşahlar ile yaptığı savaşta öldürüldü (1194). Hüsâmüddeve'nin davranışlarını cevapsız bırakmak istemeyen Tekiş ise Taberistan'a girdi. Hârizm ordusu birçok şehri tahrip ve yağma etti. Hüsâmüddeve karşı koyamayacağını anlayarak geri çekildi. Ancak Sultan Tekiş'in 1200'de ölmesi ve hânedan mensupları arasında başlayan taht mücadelesi, Hüsâmüddeve'ye daha önce kaybettiği yerleri geri alma fırsatını verdi ve topraklarını Cürcân'dan Rey'e kadar genişletti.

Hüsâmüddeve Erdeşir'in ölümünden sonra yerine oğlu Şemsülmülük II. Şah Gazi Rüstem geçti. Ancak küçük kardeşi Rûknüddeve Kârin ağabeyi ile geçinemeyerek yardım için Hârizmşahlar'dan Alishah'a başvurdu. Alishah ise ağabeyi Muhammed'den aldığı emirle Mâzenderan'a yürüdü ve burayı aldı. II. Şah

BÂVENDİ HÜKÜMDARLARI

1. KEYÜSİYYE

Bâv b. Şâpûr	45 (665)
Valaş, fetret devri	60 (680)
I. Sürhâb b. Bâv	68 (688)
Mihr Merdân b. Sürhâb	98 (717)
II. Sürhâb b. Mihr Merdân	138 (755)
I. Şervîn b. Sürhâb	155 (772)
I. Şehriyâr b. Kârin	181 (797)
Şâpur (veya Ca'fer) b. Şehriyâr	210 (825)
Kârin b. Şehriyâr	222 (837)
I. Rüstem b. Sürhâb b. Kârin	253 (867)
II. Şervîn b. Rüstem	282 (895)
II. Şehriyâr b. Şervîn	318 (930)
II. Rüstem b. Şervîn	?
Dârâ b. Rüstem	355 (966)
III. Şehriyâr b. Dârâ	358 (969)
III. Rüstem b. Şehriyâr	396-419 (1006-1028)

2. İSPEHBEDİYYE

Hüsâmüddeve Şehriyâr b. Kârin	466 (1074)
Necmüddeve Kârin b. Şehriyâr	503 (1110)
Şemsülmülük Rüstem b. Kârin	511 (1117)
Alâüddeve Ali b. Şehriyâr	511 (1118)
I. Şah Gazi Rüstem b. Ali	534 (1140)
Alâüddeve Hasan b. Rüstem	560 (1165)
Hüsâmüddeve Erdeşir	568-569 (1173-1174)
II. Şah Gazi Rüstem b. Erdeşir	602-606 (1206-1210)

3. KİNHÂRİYYE

Hüsâmüddeve Erdeşir b. Kinhâr	635 (1238)
Şemsülmülük Muhammed b. Erdeşir	647 (1249)
Alâüddeve Ali b. Erdeşir	665 (1267)
Tâcüddeve Yezdicerd b. Şehriyâr	675 (1276)
Nâsırüddeve Şehriyâr b. Yezdicerd	698 (1299)
Rûknüddeve Keyhüsrev b. Yezdicerd	714 (1314)
Şerefülmülük b. Keyhüsrev	728 (1328)
Fahrüddeve Hasan b. Keyhüsrev	734-750 (1334-1349)

Gazi Kur'a Kalesi'ne çekildi. Bu arada İsmâilîler de Bâvendî topraklarına birçok akınlar yaptılar. Çocuğu olmayan II. Şah Gazi, askerî kuvvetlerin idaresini kendi yetiştirdiği ve en güvendiği adamı Rızâ Hüseyin el-Alevî'ye vermişti. Ancak Rızâ Hüseyin çok geçmeden II. Şah Gazi'yi öldürdü (Şevval 606/Nisan 1210). Bu suretle Mâzenderan tamamen Hârizmşahlr'a bağlandı; böylece de Bâvendîler'in İspahbediyye kolu sona ermiş oldu.

Zahîr-i Fâryâbî ve İmâdî gibi şairler bu aile mensuplarını ve devlet ileri gelenlerini övmüşlerdir.

3. Kihhâriyye. İran'ın Moğol hâkimiyyetine girmesinden sonra ortaya çıkan bu kolun ilk hükümdarı, Ebû'l-mülûk lakabını taşıyan Hüsâmeddin Erdeşîr b. Kihhâr idi. Erdeşîr, Moğol istilâsı sonucunda ortaya çıkan karışık dönemden sonra Taberistan'da halkın ileri gelenleri tarafından hükümdar seçildi. İlk iş olarak dışarıdan gelecek tehlikelere karşı devlet merkezini Sârî'den Âmül'e nakletti ve ülkesinde Moğol tahribatının izlerini yok etmeye çalıştı. Ölümünden sonra yerine oğlu Şemsülmülûk Muhammed geçti. Şemsülmülûk Bâdüsbânîler ile Girdküh Kalesi kuşatmasına katıldı. Ancak Abaka'nın emriyle öldürüldü. Kardeşi Alâüddevle Ali zamanında Moğollar Taberistan'a tamamen hâkim oldular. Bu dönemde hânedan mensupları Moğollar'la birkaç defa savaştılsa da başarı kazanamadılar ve Bâdüsbânîler'e sığındılar. Yezdicerd b. Şehriyâr zamanında Taberistan'da huzur ve güven sağlandı. Âmül yeniden imar edildi. Bu dönemde şehirde yetmiş medresede ders verilmekteydi. Bundan sonraki hükümdarlar zamanında Bâvendîler hânedanı artık bir çöküş devresine girdi. Nitekim hânedanın son hükümdarı olan Fahrüddeve Hasan'ın devlet ileri gelenlerinden Kiyâ Celâl Ahmed'i öldürtmesi ve devlet idaresini öldürülen şahsın mensup olduğu ailenin rakibi Kiyâ Cuâb ailesine vermesi, bu iki aile arasında daha önce var olan düşmanlığı körükledi. Mâzenderan'da karışıklıklar meydana geldi. Fakat bir müddet sonra bu iki aile aralarında anlaşarak Âmül âlimleri ve fakihlerinden aldıkları fetva ile Fahrüddeve Hasan'ı öldürdüler (27 Muharrem 750/17 Nisan 1349). Böylece Bâvendîler hânedanı sona ermiş oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IX (trc. Abdülkerim Özaydın), İstanbul 1987, s. 277-278; XI, 189-190, 215-216, 253-254, 256; XII (trc. Ahmed Ağırakça — Abdülkerim Özaydın), s. 208-209; Zahîr-rüddîn-i Mar'âşî, *Târîh-i Taberistân* (nşr. B. Dorn), St. Petersburg 1850, s. 201-281; Hândmir, *Hâbibü's-siyer*, Tahran 1333 hş., II, 416-421; III, 335-337; Gaffârî, *Cihân-âra*, Tahran 1343 hş., s. 174-180; Müneccimbaşî, *Sahâifü'l-ahbâr*, s. 400-407; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 131; a.mlf., *Harezmşahlr Devleti Tarihi*, Ankara 1956, s. 11, 27-28, 64, 76-77, 85, 105-107, 120-121, 142, 147, 166-167, 181, 189; Zambaur, *Manuel*, s. 187-188; Bosworth, "The Iranian World (A. D. 1000-1217)", *CHIr*, V, 27-29, 125, 146, 156, 180, 184-186; a.mlf., *The Later Ghaznavids*, Edinburg 1977, s. 90; a.mlf., *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 105-108; a.mlf., "Dailamis in Central Iran: The Kakuyids of Jibal and Yazd", *Iran*, VIII, London 1970, s. 75; a.mlf., "Alâ' al-Dawla 'Ali", *EIr*, I, 772; W. Madelung, "The Minor Dynasties of Northern Iran", *CHIr*, IV, 200-204, 207, 209, 216-218; a.mlf., "Alâ' al-Dawla Hâsan", *EIr*, I, 772-773; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, Ankara 1990, s. 86-88; M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1984, II, 422, 426-429, 470; a.mlf., "Tuğrul II", *İA*, XII/2, s. 19-25; Abdülhüseyin Zerrinküb, *Târîh-i Merdûm-i İrân*, Tahran 1367 hş., s. 376-381; Rabino di Borgomale, "Les Dynasties du Mâzandarân", *JA*, CCXXXVIII (1936), s. 409-437; R. N. Frye, "Bâwand", *EJ* (İng.), I, 1110; a.mlf., "Bâvend", *UDMİ*, III, 1018-1019; Sâdik Seccâdî, "Âl-i Bâvend", *DMBİ*, I, 585-597.

ERDOĞAN MERÇİL

BÂVEYSİYYE

(البويسية)

Ebû Ya'kûb el-Bâveysî'ye
(XVI. yüzyıl)
nisbet edilen bir tarikat
(bk. TARİKAT).

BAYAR, Celâl

(1883-1986)

Türkiye Cumhuriyeti'nin
üçüncü cumhurbaşkanı.

Bursa'ya bağlı Gemlik ilçesinin Umurbey köyünde doğdu (15 Mayıs 1883). Ailesi 93 Harbi'nde Plevne'den buraya gelip yerleşmiştir. Babası ilmiyeden Abdullah Efendi, annesi Emine Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini, Umurbey'de başöğretmenlik ve bir ara Gemlik müftülüğü görevlerinde bulunan babasının yanında yaptı. Önce Gemlik Reji İdaresi'nde ve mahkeme kaleminde, daha sonra Bursa'da Ziraat Bankası'nda çalışmaya başladı. Ardından Deutsche Orientbank'ta

görev aldı. Bursa'da çalıştığı yıllarda Fransız papazları yönetimindeki Collège Français de l'Assomption'a ve ipek böceği eğitimi veren Dârü'tta'lim-i Harîr'in kurslarına devam etti.

Dayısı Mustafa Şevket'in tesiriyle siyasete ilgi duydı ve gizli İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdi (1907). II. Meşrutiyet'in ilânından sonra cemiyet İttihat ve Terakki Fırkası'na dönüştürülünce önce Bursa şubesi, daha sonra da İzmir şubesi başkanlığına getirildi. Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı yıllarında İzmir'de görev yaparken pek çok eğitim, kültür ve ekonomi tesislerinin kurulmasında hizmeti geçti. Dr. Nazmi Bey ve Vali Rahmi Bey'le birlikte Halka Doğru Cemiyeti'ni kurarak *Halka Doğru Mecmuası*'nı çıkardı (1 Şubat 1919) ve bu dergide Turgut Alp imzasıyla bazı yazılar yazdı.

Mütareke'den sonra, İzmir'de bir kısım Ermeniler'in göçe zorlanmasından sorumlu tutularak Dîvân-ı Harb-i Mahsûs'ta sorguya çekildiyse de serbest bırakıldı. Düşmana karşı halkın teşkilatlandırıldığı Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukûk-ı Osmâniyye cemiyetlerinde görev yaptı. Ege bölgesinin Yunanlılar tarafından işgal edilmesini önlemek ve halkı düşmana karşı harekete geçirmek için İzmir'i terk ederek Ödemiş'in köylerine gitti ve kıyafet değiştirip önce efe, sonra hoca kıyafetiyle halk arasına karıştı. Yörük Ali Efe, Demirci Efe ve Gökçen Hüseyin Efe gibi kişilerin yanında bulundu. Galib Hoca adını alıp hoca kisvesiyle Ödemiş, Aydın ve Akhisar çevre-

Celâl
Bayar
Millî
Mücadele'de
Galib
Hoca
adıyla
anıldığı
yılıarda